

Костюк Олександр Васильович

Кандидат філософських наук, доцент, докторант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-1907-6307>

e-mail: sasha0079@gmail.com

РУЙНУВАННЯ КУЛЬТОВИХ СПОРУД ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕЛІГІЙНУ САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ

Резюме

Досліджується кореляція між руйнуванням культових споруд та ефективністю російських пропагандистських наративів у контексті російсько-української війни. Аналізуються масштаби руйнувань релігійних об'єктів в Україні за 2022-2025 роки, визначаються основні російські пропагандистські наративи, спрямовані на послаблення національної стійкості України, та оцінюється реакція українського суспільства на руйнування церков.

Встановлено систематичний характер руйнування релігійних об'єктів (понад 643 пошкоджених споруд), що демонструє цілеспрямованість цих дій як частини стратегії знищення культурної та духовної спадщини України. Виявлено, що руйнування культових споруд мало парадоксальний ефект: замість послаблення української національної ідентичності відбулося її значне посилення через консолідацію релігійного простору. Доведено, що ключові російські пропагандистські наративи, такі як концепції «руського міра», «братських народів» та позиціонування Росії як «захисника православ'я», зазнали нищівної поразки в українському суспільному дискурсі. Виявлено формування потужного суспільного консенсусу щодо необхідності консолідації православного простору України та обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Росією. Дослідження доводить, що руйнування культових споруд стало каталізатором трансформаційних процесів у релігійній сфері України, сприяючи посиленню національної єдності та формуванню стійкого імунітету до російських пропагандистських наративів.

Ключові слова: культові споруди; пропагандистські наративи; російсько-українська війна; православна церква; національна ідентичність; релігійна самоідентифікація; культурна спадщина.

Вступ

Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 році та значно посилилася з 2022 року, характеризується не лише військовими діями, але й систематичним знищенням об'єктів культурної спадщини, зокрема релігійних споруд. Це явище потребує ґрунтовного наукового аналізу, оскільки воно торкається фундаментальних аспектів національної ідентичності та суспільної стійкості.

Руйнування культових споруд має подвійний ефект: з одного боку, воно спрямоване на підрив морального духу населення та ослаблення національної єдності, а з іншого — може призводити до непередбачуваних наслідків, зокрема, посилення опору та консолідації суспільства. У цьому контексті вивчення взаємозв'язку між знищенням релігійних об'єктів та ефективністю російських пропагандистських наративів стає критично важливим для розуміння динаміки сучасних конфліктів.

Актуальним є аналіз реакції українського суспільства на руйнування церков та інших культових споруд. Це дозволить оцінити ефективність російських пропагандистських наративів та виявити механізми формування суспільної резистентності. Водночас, дослідження зв'язку між руйнуванням церков та рівнем національної ідентичності українців може надати цінні дані, щодо процесів національної консолідації в умовах зовнішньої агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємозв'язку між руйнуванням культових споруд та релігійною самоідентифікацією в умовах збройного конфлікту привертає увагу дослідників з різних галузей науки. Питання впливу руйнування релігійних об'єктів на ефективність пропагандистських наративів в контексті російсько-української війни досліджується в міждисциплінарному полі.

Системний аналіз руйнувань релігійних споруд в Україні здійснюється кількома дослідницькими центрами. Найбільш повну документацію руйнувань зібрано в рамках проєкту «Релігія в огні», що фіксує систематичний характер пошкоджень культових споруд та їх географічне поширення [1, с. 2–9]. Релігійні наративи російської пропаганди досліджуються у працях М. Васіна [2, с. 2–27], який аналізує вплив російського вторгнення на релігійні громади в Україні.

Важливим внеском у розуміння технологій інформаційного впливу РФ є дослідження Сідченка С. О., Залкіна С. В. та Хударковського К. І., які проаналізували основні етапи інформаційної кампанії Російської Федерації

в ході збройної агресії проти України [3, с. 87-96; 4, с. 75-83]. Автори виокремили ключові наративи російської пропаганди, в тому числі ті, що стосуються релігійної сфери, та дослідили їх еволюцію з початку повномасштабного вторгнення.

Соціологічні дослідження Київського міжнародного інституту соціології щодо ставлення українців до росії [5; 6] демонструють радикальну зміну суспільних настроїв після повномасштабного вторгнення.

Динаміка релігійної самоідентифікації українців досліджується в матеріалах Центру Разумкова [7], які фіксують значне зниження підтримки УПЦ МП та відповідне зростання прихильників ПЦУ. Ці дані дозволяють простежити трансформацію релігійного ландшафту України під впливом війни.

Втім, попри наявність значного масиву даних щодо руйнувань культових споруд та трансформації релігійного ландшафту України, між цими явищами досі не встановлено чіткого кореляційного зв'язку. У науковій літературі відсутні комплексні дослідження, які б систематично аналізували взаємозв'язок між фізичним руйнуванням релігійних об'єктів та ефективністю російських пропагандистських наративів, зокрема у сфері релігії. Комплексний аналіз цього взаємозв'язку є необхідним для розуміння ширших процесів трансформації національної ідентичності та суспільної стійкості в умовах зовнішньої агресії.

Метою статті є дослідження впливу руйнування культових споруд та церков в Україні, внаслідок російської агресії, на ефективність російських пропагандистських наративів та національну стійкість українців.

Методи дослідження

У процесі написання статті було застосовано комплекс наукових методів дослідження. Метод статистичного аналізу використовувався для обробки даних щодо руйнувань культових споруд в Україні та змін у релігійній самоідентифікації українців протягом 2022-2025 років. Контент-аналіз було застосовано для вивчення офіційних заяв представників релігійних організацій, документів УПЦ МП та ПЦУ, а також пропагандистських наративів російської федерації. Компаративний метод дозволив порівняти стан релігійної самоідентифікації до та після повномасштабного вторгнення, а також зіставити реакцію населення в різних регіонах України.

Для дослідження кореляції між руйнуванням культових споруд та ефективністю російських пропагандистських наративів був застосований кореляційний аналіз із використанням як кількісних (статистика переходів парафій, результати соціологічних опитувань), так і якісних показників (зміни в офіційних позиціях релігійних організацій). Системний підхід дозволив розглянути вплив фізичного руйнування релігійних об'єктів

на релігійний ландшафт України як комплексне явище з множинними взаємопов'язаними наслідками.

Результати дослідження

Під час повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, релігійні споруди стали об'єктом систематичних атак та руйнувань. Станом на 2025 рік було зафіксовано пошкодження або повне знищення щонайменше 643 релігійних об'єктів внаслідок бойових дій та обстрілів з боку російських збройних сил [1, с. 3].

Географія руйнувань охоплює практично всю територію України, проте найбільша концентрація пошкоджених культових споруд спостерігається в областях, де відбувалися або продовжують відбуватися активні бойові дії. Зокрема, у Донецькій області зафіксовано 131 випадків, у Луганській — 74, у Київській — 88, у Харківській — 90. Значна кількість пошкоджень релігійних об'єктів також зареєстрована у Херсонській (86), Запорізькій (35), Сумській (39) областях.

Аналіз конфесійної приналежності постраждалих релігійних споруд свідчить про те, що найбільше постраждали православні храми — 396 об'єктів. З них 338 належали до Української православної церкви (Московського патріархату) та 58 — до Православної церкви України. Також значних руйнувань зазнали протестантські церкви (176 споруд), 41 католицький храм, 17 єврейських синагог і святих місць, та 8 мусульманських мечетей і культурних центрів [1, с. 3].

Характер руйнувань свідчить про їх цілеспрямованість та системність. Зафіксовано численні випадки використання російськими окупаційними силами релігійних об'єктів у військових цілях. Наприклад, у храмі на честь Почаївської ікони Божої Матері в Бучі було розміщено штаб підрозділу російських збройних сил, а у Вознесенському храмі в селі Лукашівка Чернігівської області — штаб та склад боєприпасів [8; 9]. Такі дії не лише порушують міжнародне гуманітарне право, але й піддають ризику знищення культові споруди.

Окремо слід відзначити випадки цілеспрямованого руйнування релігійних об'єктів без очевидної військової необхідності. Зафіксовано обстріли храмів з артилерії, танків та стрілецької зброї. Наприклад, у Лук'янівці окупанти під час відходу з села знищили стародавню дерев'яну церкву: російський танк чотирма пострілами вщент зруйнував Вознесенський храм у селі Лук'янівка Баришівського району на Київщині [10]. Храм Вознесіння Господнього — пам'ятка української дерев'яної архітектури 2-ї половини XIX століття в Лук'янівці. Цей акт руйнування не лише призвів до втрати місця поклоніння, але й знищив значну частину культурної спадщини.

Свідомий вибір таких історичних об'єктів як мішені підкреслює ширший вплив конфлікту на архітектурну та духовну спадщину України, що виходить за рамки безпосередніх військових цілей і впливає на культурну ідентичність країни.

Особливу увагу привертають випадки руйнування релігійних споруд внаслідок ракетних ударів по містах України. Такі атаки часто здійснюються з використанням високоточної зброї, що вказує на свідомий вибір цілей. Подібні дії не мають військового виправдання і можуть розглядатися як воєнні злочини.

Систематичний характер руйнувань релігійних об'єктів підтверджується їх масштабом та географічним розподілом. Ці дії не можна пояснити випадковістю або побічними наслідками бойових дій. Вони є частиною більш широкої стратегії, спрямованої на знищення культурної та духовної спадщини України.

Важливо відзначити, що руйнування релігійних споруд має не лише матеріальні наслідки. Воно призводить до порушення права на свободу віросповідання, впливає на моральний дух населення та завдає непоправної шкоди культурній спадщині України.

Документуванням руйнування культових споруд в наслідок російсько агресії, крім державних органів, займаються декілька потужних громадських ініціатив. Вони роблять польові дослідження (фото та відео фіксація) та складають комплексний детальний реєстр постраждалих храмів. Зокрема це проекти: «Релігія у вогні» проект «Майстерні академічного релігієзнавства», дослідження Інституту релігійної свободи та проект «Храми під вогнем» [11; 12, с. 4-23; 13].

Основні наративи російської пропаганди у політичній та релігійній сферах (2014-2022). У контексті гібридної війни проти України російська федерація активно використовує інформаційно-психологічні операції, спрямовані на маніпулювання свідомістю українців. Особливу роль у цьому процесі відіграють пропагандистські наративи у політичній та релігійній сферах.

Політичні наративи російської пропаганди ґрунтуються на кількох ключових ідеях. Перша — це заперечення української державності та ідентичності. Згідно з цим наративом, Україна ніколи не мала власної державності до створення СРСР, а під час її створення КПРС було передано в Україну значну кількість історично російських територій [3, с. 91]. Друга ідея — це міф про «єдиний народ» росіян та українців, який використовується для виправдання російської агресії [2, с. 21].

У релігійній сфері російська пропаганда активно експлуатує концепцію «русского міра», яка поєднує релігійні та геополітичні аспекти.

Ця ідеологія ґрунтується на кількох ключових наративах: 1. Сакралізація війни та месіанська роль Росії. Російська пропаганда представляє збройну агресію проти України як «священну війну» за збереження «істинних цінностей» перед обличчям «морально гнилого Заходу» [14, с. 294]. 2. Ототожнення сучасної «російської імперії» з християнством. Російська православна церква (РПЦ) позиціонується як єдина «канонічна» церква, а Росія — як захисник православ'я [1, с. 293]. 3. Заперечення автокефалії Православної церкви України (ПЦУ) та легітимності Української греко-католицької церкви (УГКЦ). РПЦ та її структури в Україні представляються як єдині «справжні» православні інституції [2, с. 19]. 4. Звинувачення українських церков у «націоналізмі» та «розколі православ'я». Цей наратив використовується для дискредитації ПЦУ та УГКЦ [2, с. 20].

Особливо важливим у контексті російської агресії проти України є наратив «Священної війни», який активно підтримується Російською православною церквою. Цей наратив представляє військові дії Росії як боротьбу за збереження православних цінностей та захист «руського міра» від західного впливу. РПЦ, зокрема патріарх Кирило, неодноразово виступали з заявами, які виправдовують та сакралізують російську агресію. Наприклад, у вересні 2022 року патріарх Кирило у своїй недільній проповіді фактично заохотив російських військових до подальших звірств щодо України, стверджуючи, що їхня смерть під час виконання службових обов'язків є «жертвою, яка змиває всі гріхи» [2, с. 21]. Така риторика не лише суперечить християнським принципам миру та любові, але й активно підтримує агресивну політику російської держави.

Мета цих наративів російської пропаганди полягає у: 1. Підриві української національної ідентичності та державності. 2. Легітимізації російської агресії в очах віруючих. 3. Створенні розколу в українському суспільстві за релігійною ознакою. 4. Формуванні негативного образу України на міжнародній арені. 5. Підтримці проросійських настроїв серед частини українського населення.

Важливо зазначити, що ці пропагандистські наративи є частиною ширшої стратегії інформаційної війни. Вони тісно пов'язані з іншими напрямками російської пропаганди, такими як заперечення військових злочинів, дискредитація української влади та західних партнерів України [4, с. 82].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що релігійні та політичні наративи російської пропаганди є потужним інструментом інформаційно-психологічного впливу на українське суспільство. Вони спрямовані на підрив основ української державності та національної ідентичності, використовуючи при цьому глибоко вкорінені релігійні та культурні символи.

Розуміння механізмів дії цих наративів є критично важливим для розробки ефективних стратегій протидії російській інформаційній агресії.

Реакція українців на руйнування церков російськими військами. Чи можливо виявити кореляцію між руйнуванням культових споруд та ефективністю російських пропагандистських наративів? Питання залишається відкритим, оскільки для цього треба розробити спеціальний і доволі складний інструментарій для оцінки. На ефективність пропаганди може впливати багато факторів, у тому числі бойові дії, руйнування цивільної інфраструктури, заяви політиків і так далі. Об'єктом нашого дослідження є саме вплив на релігійну складову пропагандистських наративів.

Тут є два шляхи: це власне висловлення переконань людей та безпосередньо їхні практичні дії. Виявити переконання людей ми можемо через соціологічні опитування. Що стосується практичних дій, це має виявлятися в певній соціально значущій дії. Зокрема, зміні підпорядкування релігійної громади, коли люди переходять з однієї громади, одного релігійного центру до іншого релігійного центру.

Відповідно, конкретизуємо російські наративи, на які може бути здійснено вплив через руйнування культових споруд. Але зауважимо, що це ймовірні припущення, що мають обґрунтування на основі емпіричного матеріалу та теоретичних розвідок. Спочатку ми з'ясуємо, яке ставлення взагалі до росіян було до початку повномасштабної війни, і тут треба враховувати, що війна власне в Україні почалась 2014 року, і нам цікаво, яка динаміка змін відношення саме до росіян.

Далі необхідно побачити динаміку змін щодо підтримки російських наративів, зокрема таких як «русский мир» або те, що Росія є захисником православ'я, взагалі відношення до церков, які асоціюються з російським православ'ям та безпосередньо з патріархом Кирилом.

Що стосується православ'я, то тут головними будуть два аспекти. Перший аспект — це власне зміна підпорядкування релігійними громадами, коли вони переходять від УПЦ МП до ПЦУ. З іншого боку, треба звернути увагу на клерикальне життя українських православних церков, зокрема Української православної церкви Московського патріархату. Тут важливо, чи церква змінила підпорядкування, чи вона відчуває безпосередній зв'язок з Російською православною церквою, чи згадує в богослужіннях патріарха Кирила і так далі.

Це власне важливий момент, оскільки це інституційно сильна сила, і внутрішня дисципліна також сприяє тому, що менша або більша кількість громад покидає відповідно релігійну організацію. Тут важливо, що якщо кількість громад, які покидають організацію, невелика, то це може бути саме через те, що дана церква, змінила свою риторику, підхід та ставлення

щодо росії, російської окупації та власне зв'язків з Російською православною церквою.

Ставлення українців до росіян до та після 24 лютого 2022 року. Дослідження динаміки ставлення українців до росіян та російської федерації до і після повномасштабного вторгнення становить фундаментальне підґрунтя для подальшого аналізу впливу руйнування культових споруд на ефективність російських пропагандистських наративів. Ця частина дослідження дозволяє встановити базові точки відліку суспільних настроїв, відносно яких можна вимірювати зміни, спричинені фізичним руйнуванням релігійних об'єктів.

Статистичні дані, отримані з соціологічних досліджень надають необхідний методологічний інструментарій для кількісної оцінки трансформації суспільних настроїв. Зафіксована різка зміна ставлення до Росії створює контекст для вивчення того, як руйнування церков впливає на втрату ефективності традиційних російських наративів про «братні народи» та «спільне православ'я».

Аналіз базується на соціологічних даних, зібраних Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) до та після повномасштабного вторгнення Росії в Україну. У дослідженні використані дані опитувань, проведених у листопаді 2021 року [15] та травні 2022 року [5]. Опитування проводились методом телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера (САТІ) на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів з подальшим статистичним зважуванням.

Ставлення українців до росії до початку повномасштабного вторгнення/ Аналіз соціологічних даних за листопад 2021 року демонструє неоднозначне ставлення українців до росії напередодні повномасштабного вторгнення. За даними КМІС, 39% українців висловлювали позитивне («добре» або «дуже добре») ставлення до Росії, тоді як 47% ставились негативно («погано» або «дуже погано») (КМІС, 2021). При цьому спостерігалися значні регіональні відмінності: на Заході позитивно ставились до Росії лише 26% респондентів, у Центрі — 35%, на Півдні — 49%, а на Сході — 52%[15].

Важливо розуміти, що в цей період українці чітко диференціювали своє ставлення до російської держави, її керівництва та звичайних росіян. Дослідження показало, що 76% українців мали добре ставлення до звичайних росіян, але лише 13% позитивно оцінювали російське керівництво (КМІС, 2021). Така ситуація пояснювалася наявністю родинних зв'язків між українцями та росіянами — 43% опитаних підтвердили наявність близьких родичів у Росії [15].

Трансформація ставлення після 24 лютого 2022 року. Повномасштабне вторгнення Росії кардинально змінило ставлення українців до Росії. За даними опитування КМІС, проведеного у травні 2022 року, лише 2% громадян України зберегли позитивне ставлення до Росії, тоді як кількість тих, хто висловлював негативне ставлення, зростає до 92% [5].

Особливо показовим є аналіз змін на індивідуальному рівні. КМІС провів методичний експеримент, повторно опитавши 513 респондентів, які брали участь у дослідженні на початку лютого 2022 року. Результати продемонстрували, що 80% тих, хто раніше мав позитивне ставлення до Росії, змінили його на негативне після початку повномасштабного вторгнення. Серед тих, хто мав невизначене ставлення, 97% перейшли до негативного [5].

Особливо важливо підкреслити, що регіональні відмінності, які були значними до війни, практично нівелювались після вторгнення. На Півдні України 90% респондентів висловили негативне ставлення до Росії, на Сході – 85% (для порівняння, у лютому 2022 року на Півдні та Сході 45% і 53% відповідно мали позитивне ставлення до Росії) [5].

Аналіз релігійного дискурсу, викладений у попередньо наданих дослідженнях, показує, що представники УПЦ МП намагались впливати на ставлення українців до росії через релігійну риторику навіть після початку повномасштабного вторгнення. Основними наративами були: ідея «братських народів», негативне ставлення до війни як такої (без чіткого визначення агресора), заклики до перемовин, а також позиціонування УПЦ МП як жертви переслідування.

Проте соціологічні дані свідчать про те, що ці наративи втратили ефективність після 24 лютого 2022 року, оскільки навіть у регіонах, де традиційно був сильний вплив УПЦ МП (Схід і Південь), відбулося різке зростання негативного ставлення до росії.

Релігійні переконання, погляди та цінності українців в контексті війни. Релігійні інституції, які традиційно відігравали важливу роль у соціальному та культурному житті України, опинилися перед новими викликами, пов'язаними з війною та спробами російської федерації використовувати релігійний чинник як інструмент гібридної агресії. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року стало потужним фактором, що вплинув на рівень релігійності українського суспільства. За даними Центру Разумкова, частка громадян, які визнають себе віруючими, зростає з 68% наприкінці 2021 року до 74% у листопаді 2022 року, що свідчить про посилення звернення до релігії в умовах екзистенційної загрози [7]. Однак у 2023-2024 роках спостерігається поступове зниження цього показника до довоєнного рівня (68% у 2024 році), що може вказувати на стабілізацію

релігійних поглядів після початкового шоку від повномасштабного вторгнення.

Регіональні відмінності у рівні релігійності зберігаються: найвищий рівень спостерігається на Заході (85% вважають себе віруючими), найнижчий — на Сході (55%). Проте важливо відзначити, що порівняно з 2000 роком частка віруючих у Центральному, Південному та Східному регіонах зросла, тоді як у Західному залишилась стабільною, що свідчить про певне зближення регіонів за цим показником [7].

Трансформація конфесійного самовизначення українців. Одним із найзначніших наслідків російсько-української війни стала кардинальна зміна в церковно-конфесійному самовизначенні українців, особливо серед православних вірян. За даними КМІС, станом на вересень 2024 року 70% українців вважають себе православними, серед яких 56% зараховують себе до Православної Церкви України (ПЦУ), 7% — до православних «без конкретизації», і лише 6% — до Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП) [6].

Порівняно з довоєнним періодом відбулося стрімке зростання кількості вірян, які ідентифікують себе з ПЦУ (з 42% у 2021 році до 56% у 2024 році), та драматичне падіння частки прихильників УПЦ МП (з 18% у 2021 році до 6% у 2024 році) [6]. Ця динаміка свідчить про потужний вплив російської агресії на релігійні преференції українців та значне зниження ефективності російських релігійних наративів.

Загальна тенденція зміни релігійної самоідентифікації підтверджується й даними Центру Разумкова, які фіксують зниження після 2014 року загальної частки тих, хто відносить себе до православних (з 70% у 2014 році до 55% у 2024 році), та зростання частки греко-католиків (з 8% до 12%) [7]. Ці зміни можна інтерпретувати як частину ширшого процесу трансформації української національної ідентичності та переосмислення історичних та культурних зв'язків з Росією.

Ставлення до церковного єднання та законодавчих ініціатив. На тлі повномасштабної війни значно посилюється запит українського суспільства на консолідацію релігійного простору. За даними КМІС, 61% українців підтримують ідею, щоб в Україні існувала лише одна Православна Церква, не підтримують таку ідею лише 16% [6].

Українці демонструють високий рівень підтримки законодавчих ініціатив, спрямованих на обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Росією. За даними Центру Разумкова, переважна більшість (74%) українців підтримують положення закону «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій», згідно з яким забороняється діяльність в Україні Російської православної церкви. Ще вищий

рівень підтримки (79%) має положення, згідно з яким релігійна організація, яка діє в Україні, не може мати керівний центр у державі, яка здійснює збройну агресію проти України [7].

Схожі результати демонструє й дослідження КМІС: 80% українців підтримують Закон, який дозволяє забороняти діяльність релігійних організацій, пов'язаних із Росією [6]. Ці дані свідчать про високий рівень суспільного консенсусу щодо необхідності обмеження релігійних інституцій, які можуть використовуватися як інструменти російського впливу.

Російська православна церква традиційно використовувала ряд наративів для просування своїх інтересів в Україні, серед яких: ідея «братських народів», теза про Росію як «захисника православ'я», концепція «руського мира», а також позиціонування УПЦ МП як «канонічної церкви» на противагу «розкольникам». Однак ефективність цих наративів була значно підірвана внаслідок російської агресії.

Релігійність та суспільна консолідація. Трансформації релігійних поглядів та переконань українців відбуваються в контексті загальної консолідації суспільства перед російською агресією. Емоційний вимір ставлення до війни, досліджений КМІС у травні 2022 року, показує, що домінуючими емоціями українців стали гнів/обурення/ненависть/відраза (53%), гордість за Україну/армію (52%) і тривога/страх/жах (38%) [5].

Ці емоційні реакції впливають і на релігійну сферу, стимулюючи критичне переосмислення зв'язків з релігійними організаціями, асоційованими з агресором. Навіть у регіонах, де традиційно був сильний вплив УПЦ МП (Схід і Південь), відбулося різке зростання негативного ставлення до Росії та релігійних інституцій, пов'язаних з нею.

Російсько-українська війна стала каталізатором суттєвих трансформацій у релігійній сфері України. Спостерігається значне послаблення впливу УПЦ МП, зростання підтримки ПЦУ, а також високий суспільний запит на консолідацію релігійного простору та обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Росією.

Ефективність російської пропаганди в релігійній сфері значно знизилася внаслідок війни, що проявляється в різкому зменшенні кількості прихильників УПЦ МП та відторгненні ключових російських релігійних наративів. Це відбувається в контексті загальної зміни ставлення українців до росії, яке стало переважно негативним після повномасштабного вторгнення.

Загалом, релігійна сфера України демонструє значну стійкість та здатність до трансформації в умовах війни, що сприяє консолідації українського суспільства та зміцненню національної ідентичності.

Аналіз змін кількості релігійних громад ПЦУ та УПЦ МП в контексті російської агресії. Аналізуючи дані про кількість релігійних громад Православної Церкви України (ПЦУ) та Української Православної Церкви Московського Патріархату (УПЦ МП), можна простежити важливі тенденції, особливо під час повномасштабної російської агресії.

Станом на 1 січня 2024 року УПЦ МП налічувала 10 586 парафій порівняно з 8 075 парафіями ПЦУ [16]. Проте аналіз динаміки за роками показує стабільне зменшення кількості громад УПЦ МП:

- 1 січня 2021: УПЦ МП мала 12 069 парафій [18];
- 1 січня 2023: кількість парафій УПЦ МП зменшилась до 11 439 [17];
- 1 січня 2024: кількість парафій УПЦ МП скоротилася до 10 586 [16].

За цей самий період ПЦУ демонструвала стабільне зростання:

- 1 січня 2021: ПЦУ мала 6 981 парафію;
- 1 січня 2023: кількість парафій ПЦУ зросла до 7 645;
- 1 січня 2024: кількість парафій ПЦУ збільшилась до 8 075 [16; 17; 18].

Це означає зменшення на 1 483 парафії для УПЦ МП і збільшення на 1 094 парафії для ПЦУ між 2021-2024 роками. Слід зауважити, що це офіційні дані Державної служби України з етнополітики та свободи совісті.

Перехід парафій від УПЦ МП до ПЦУ відбувався нерівномірно за роками:

- 2019 рік: Перша хвиля переходів після створення ПЦУ та отримання Томосу про автокефалію — загалом близько 500 парафій;
- 2020-2021 роки: Період відносної стабільності з незначною кількістю переходів — менше 20 парафій на рік;
- 2022 рік: Різке збільшення кількості переходів після початку повномасштабного російського вторгнення — понад 600 парафій за рік;
- 2023 рік: Продовження активного переходу парафій — близько 450 парафій;
- 2024 рік: Стабільний перехід парафій, але вже з меншою інтенсивністю — близько 150 парафій [19].

Загальна кількість парафій, що перейшли від УПЦ МП до ПЦУ з лютого 2022 року до квітня 2025 року, сягнула 1 341, а загалом за 2019-2025 1894 громади змінили підпорядкування на перейшли до ПЦ. У. Тут слід зауважити, що це дані здобуті з відкритих джерел, тобто ЗМІ [19].

Різниця між даними з різних джерел, зокрема офіційної інформації Державної служби України з етнополітики та свободи совісті та неофіційних джерел (повідомленнях у ЗМІ), пояснюється складною та тривалою процедурою юридичного оформлення зміни підпорядкування громад та

великою кількістю громад які важко відслідкувати в інформаційному просторі. Навіть аналіз офіційних джерел показує пене розбалансування даних. Адже зменшення на 1 483 парафії для УПЦ МП і збільшення на 1 094 парафії для ПЦУ між 2021-2024 роками, ставить питання куди поділися 389 громад. Які вийшли з УПЦ, однак не додалися до ПЦ. У. Власне це пов'язано з процедурою юридичного оформлення документів.

Зв'язок із руйнуванням культових споруд. Різке прискорення переходів парафій у 2022 році безпосередньо корелює з початком повномасштабного вторгнення Росії та подальшим руйнуванням релігійних будівель. Російські окупаційні війська зруйнували численні культурні та релігійні об'єкти, включаючи православні храми.

Руйнування церков стало потужним каталізатором для релігійних громад, які переосмислили свою церковну приналежність. Коли громади ставали свідками знищення своїх святинь російськими військами, тоді як їхнє релігійне керівництво зберігало зв'язки з Москвою, багато з них вирішили приєднатися до ПЦУ. Ця тенденція узгоджується з ширшими змінами у ставленні українців до Росії, що зафіксовано в соціологічних опитуваннях. Фізичне руйнування релігійних будівель надало відчутні докази, які суперечили наративу про «братні народи», який просувала Російська православна церква, значно підриваючи ефективність російської релігійної пропаганди.

Дані свідчать, що хоча початковий сплеск переходів у 2022 році був безпосередньою реакцією на вторгнення Росії та руйнування релігійних об'єктів, продовження переходу парафій протягом 2023-2025 років, хоч і повільнішими темпами, представляє глибшу, більш стійку зміну в українській релігійній ідентичності.

Зміни у внутрішньому устрої УПЦ МП — ставлення до РПЦ та російської держави. Однак, слід зауважити, що статистичні дані хоч і свідчать про втрату впливу російської церкви, проте необхідно визнати, що вона залишається найбільшою в Україні за кількістю громад. Відповідно для цього мають бути підстави, а саме нові підходи до осмислення політичної ситуації, зміна підпорядкування, та чітка позиція щодо російської агресії, що має зберегти лояльність існуючих прихожан. Адже як свідчать соціологічні опитування, абсолютна більшість українців негативно ставиться до росії та російських громадян і абсолютна меншість відносять себе до російського православ'я (УПЦ МП). Тому необхідно пояснити цей парадокс: як сталося, що церква до якої себе відносять 6 % громадян, одночасно є найбільшою в Україні за кількістю парафій. Також треба звернути увагу як на зміну позиції кліриків УПЦ МП, яка є щирою, так і на кон'юнктурні рішення задля збереження впливу.

Отже, аналізуючи сучасний стан релігійного середовища України, можна спостерігати парадоксальну ситуацію: попри те, що абсолютна більшість українців негативно ставиться до Росії та її громадян (92% згідно з даними КМІС за травень 2022 року), Українська православна церква (Московського патріархату) залишається найбільшою релігійною організацією в Україні за кількістю парафій — 10 586 станом на 1 січня 2024 року [16].

Цей парадокс можна пояснити кількома чинниками. По-перше, існує суттєва різниця між офіційним членством громадян у церкві (ідентифікація себе з певною конфесією) та фактичною кількістю релігійних громад. За даними Центру Разумкова, лише 6% українців ідентифікують себе як вірні УПЦ (МП), тоді як 56% вважають себе прихильниками ПЦУ [7]. Така диспропорція між кількістю парафій і фактичною прихильністю населення вказує на інституційну інертність релігійних організацій, коли юридична реєстрація громад не встигає за змінами у суспільній свідомості.

По-друге, починаючи з 2022 року, УПЦ (МП) здійснила низку кроків, спрямованих на переосмислення свого зв'язку з РПЦ та ставлення до російської агресії. 27 травня 2022 року на Соборі УПЦ було ухвалено рішення про «повну самостійність і незалежність» від Московського патріархату та внесено зміни до статуту, де прибрано згадування про залежність від Москви. Також Собор висловив незгоду з позицією Патріарха Московського і всієї Русі Кирила щодо війни в Україні [20]. Ці формальні кроки, однак, не призвели до повного розриву канонічних зв'язків з РПЦ, адже для проголошення автокефалії потрібне визнання інших помісних православних церков.

Третім чинником є неоднорідність позицій всередині самої УПЦ (МП). Частина духовенства зайняла проукраїнську позицію і відверто засуджує російську агресію [23, с. 75]. Яскравим прикладом може слугувати одеський митрополит Агафангел, який назвав дії росії «справжнім геноцидом українського народу» та гостро засудив російський ракетний удар по Спасо-Преображенському собору в Одесі, який стався 23 липня 2023 року [21].

Такі заяви демонструють, що в середовищі УПЦ (МП) відбувається світоглядний розкол: частина духовенства щиро змінює своє ставлення до Росії і РПЦ, усвідомлюючи неможливість залишатися в ідеологічному полі «русского мира» в умовах відкритої агресії проти України. Водночас певна частина кліру залишається на старих позиціях або займає вичікувальну позицію.

Варто зазначити, що в умовах війни відбувається своєрідна «українізація» позиції УПЦ (МП), що проявляється у посиленні патріотичної риторики, спробах дистанціюватися від РПЦ і наголошенні на своїй історичній

єдності з українською духовною традицією. Так, 25 листопада 2022 року Собор єпископів УПЦ ухвалив рішення «продовжувати роботу щодо підвищення повної самостійності і незалежності УПЦ» [22].

Однак формальні зміни часто мають кон'юнктурний характер і спрямовані на збереження інституційного впливу в українському суспільстві. Це проявляється в уникненні чітких формулювань щодо повного розриву з РПЦ, відсутності офіційного визнання РФ державою-агресором у документах УПЦ та використанні риторики «братовбивчої війни» замість чіткого визнання російської агресії проти України.

Таким чином, зміни у внутрішньому устрої та ідеологічній позиції УПЦ (МП) мають суперечливий і неоднозначний характер. З одного боку, відбувається формальне дистанціювання від Москви, з іншого — зберігаються канонічні зв'язки з РПЦ. Частина духовенства щиро переосмислює своє ставлення до російської агресії, тоді як інша частина змінює риторику з міркувань самозбереження в умовах кардинальної зміни суспільних настроїв в Україні.

Цей процес відбувається на тлі активного переходу парафій від УПЦ (МП) до ПЦУ, який особливо інтенсифікувався після повномасштабного вторгнення Росії. Це свідчить про глибокі трансформаційні процеси в українському православ'ї, які відбуваються під впливом війни і зміни суспільно-політичного контексту в Україні.

Висновки

Руйнування культових споруд внаслідок російської агресії в Україні має глибокий і багатоаспектний вплив на релігійне життя українців та ефективність російських пропагандистських наративів. Аналіз емпіричних даних дозволяє сформулювати низку важливих висновків.

Систематичне руйнування релігійних об'єктів в Україні з 2022 року має цілеспрямований характер і не може бути пояснене лише побічними наслідками бойових дій. Масштаб руйнувань (понад 600 релігійних об'єктів), їх географічний розподіл та характер пошкоджень вказують на системність цих дій як частину стратегії знищення культурної та духовної спадщини України. Особливо показовими є випадки цілеспрямованого знищення історичних релігійних споруд без очевидної військової необхідності, як-от Вознесенський храм у селі Лук'янівка.

Руйнування культових споруд стало потужним каталізатором трансформаційних процесів у релігійній сфері України. Спостерігається парадоксальний ефект: замість ослаблення української національної ідентичності, на що розраховували російські стратеги, відбулося її значне посилення через консолідацію релігійного простору. Це яскраво проявляється у різкому зростанні кількості парафій, що перейшли від УПЦ МП до ПЦУ після

лютого 2022 року (загалом 1341 громада), що безпосередньо корелює з початком повномасштабного вторгнення та інтенсифікацією руйнувань культових споруд.

Російські пропагандистські наративи, зокрема концепції «руського міра», «братських народів» та позиціонування Росії як «захисника православ'я», зазнали нищівної поразки в українському суспільному дискурсі. Соціологічні дані засвідчують драматичне падіння рівня підтримки УПЦ МП серед українців (з 18% у 2021 році до 6% у 2024 році) та стрімке зростання прихильності до ПЦУ (з 42% до 56%). Це свідчить про фундаментальну переорієнтацію релігійної ідентичності українців у контексті війни.

Доцільно відзначити формування потужного суспільного консенсусу щодо необхідності консолідації православного простору України та обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних із Росією. 61% українців підтримують ідею єдиної Православної Церкви в Україні, а 80% схвалюють законодавство, що обмежує діяльність релігійних організацій, пов'язаних з державою-агресором. Такий високий рівень консенсусу є безпосереднім наслідком суспільного переосмислення ролі церкви в умовах екзистенційної загрози.

Важливим аспектом досліджуваної проблеми є складна і неоднозначна трансформація позиції УПЦ МП, яка одночасно намагається дистанціюватися від Москви формально, зберігаючи при цьому канонічні зв'язки з РПЦ. Цей процес характеризується неоднорідністю — частина духовенства щиро змінює своє ставлення до російської агресії, тоді як інша частина керується кон'юнктурними міркуваннями в умовах радикальної зміни суспільних настроїв. Парадоксальна ситуація, коли УПЦ МП залишається найбільшою за кількістю парафій церквою в Україні, попри мінімальну підтримку серед населення, пояснюється інституційною інертністю релігійних організацій та складністю процедури юридичного оформлення зміни підпорядкування громад.

Виявлено значну регіональну конвергенцію у ставленні до Росії та російської агресії. Якщо до війни спостерігалися суттєві відмінності між регіонами України за цим показником, то після повномасштабного вторгнення ці відмінності практично нівелювалися. Це свідчить про формування загальнонаціонального консенсусу щодо сприйняття Росії як агресора, що знаходить відображення і в релігійній сфері.

Проведене дослідження доводить, що руйнування культових споруд як елемент російської стратегії війни мало протилежний до очікуваного ефект: замість послаблення національної ідентичності та розколу українського суспільства, воно сприяло посиленню національної єдності, консолідації релігійного простору та формуванню стійкого імунітету до російських пропагандистських наративів. Це підтверджує теоретичні концепції про те,

що в умовах екзистенційної загрози релігійна ідентичність може виступати потужним чинником національної мобілізації та резистентності.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення довгострокових наслідків трансформації релігійного ландшафту України та його впливу на формування постконфліктної національної ідентичності, а також розробка методик кількісної оцінки впливу фізичних руйнувань на ефективність пропагандистських наративів у різних суспільних групах.

Список посилань

1. Релігія в огні: Три роки війни у цифрах: звіт за проектом «Релігія в огні» (24 лютого 2022 року — 2 лютого 2025 року) / ГО «Майстерня академічного релігієзнавства». Київ, 2025. 9 с.
2. Васін М. Вплив російського вторгнення на релігійні громади в Україні / Інститут релігійної свободи. Київ: Пугач О. В., 2024. 28 с.
3. Сідченко С. О., Залкін С. В., Хударковський К. І. Основні етапи інформаційної кампанії Російської Федерації в ході збройної агресії проти України станом на вересень 2022 року. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2022. № 2(44). С. 87-96.
4. Белімов В. В., Сідченко С. О., Ревін О. В., Залкін С. В., Хударковський К. І. Інформаційний кейс основних наративів і подій російської пропаганди у період з червня по вересень 2024 року. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2024. № 3(56). С. 75-83. <https://doi.org/10.30748/nitps.2024.56.01>.
5. Динаміка ставлення населення до росії та емоційний фон унаслідок війни: результати телефонного опитування, проведеного 13-18 травня 2022 року / Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1112&page=1> (дата звернення: 17.04.2025).
6. Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної Православної Церкви та до Закону про заборону окремих релігійних організацій: пресреліз / Київський міжнародний інститут соціології; підгот. А. Грушецький. Київ, 2024. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1> (дата звернення: 17.04.2025).
7. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024р.) / Центр Разумкова. Київ, 2025. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-religiynosti-dovira-do-tserkvy-konfesiyni-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny->

- v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2023r (дата звернення: 17.04.2025).
8. Church in Honor of the Pochaiv Icon of the Mother of God, Bucha, Kyiv oblast. Religion in Fire: веб-сайт. URL: https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Church_in_Honor_of_the_Pochaiv_Icon_of_the_Mother_of_God,_Bucha,_Kyiv_oblast (дата звернення: 17.04.2025).
 9. Ascension Church, Lukashivka, Chernihiv Oblast. Religion in Fire: веб-сайт. URL: https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Ascension_Church,_Lukashivka,_Chernihiv_Oblast (дата звернення: 17.04.2025).
 10. Church of the Ascension of the Lord, Lukianivka, Kyiv oblast. Religion in Fire: веб-сайт. URL: https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Church_of_the_Ascension_of_the_Lord,_Lukianivka,_Kyiv_oblast (дата звернення: 17.04.2025).
 11. Religion in Fire: веб-сайт. URL: https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Main_Page (дата звернення: 17.04.2025).
 12. Vasin M. The impact of the Russian invasion on faith-based communities in Ukraine. Kyiv: Institute for Religious Freedom, 2024. 27 с. URL: https://irf.in.ua/files/publications/2024.03-IRF_Ukraine-report-ENG-web.pdf (дата звернення: 17.04.2025).
 13. Храми під вогнем: веб-сайт. URL: <https://www.temples-under-fire.com/> (дата звернення: 17.04.2025)
 14. Гадьо Н. Релігійне питання як один з стовпів російської пропаганди під час війни в Україні. Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи: зб. матеріалів конф. Львів, 2022. С. 293-296.
 15. Ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, листопад 2021 року / Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1078> (дата звернення: 17.04.2025).
 16. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2024 року / Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Статистичні матеріали. URL: <https://dessa.gov.ua/religion/> (дата звернення: 17.04.2025).
 17. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2023 року / Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Статистичні матеріали. URL: <https://dessa.gov.ua/religion/> (дата звернення: 17.04.2025).

18. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2021 року / Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Статистичні матеріали. URL: <https://dessa.gov.ua/religion/> (дата звернення: 17.04.2025).
19. Динаміка переходу парафій від УПЦ (МП) до ПЦУ (2018-2025). Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перехід_церковних_громад_до_ПЦУ (дата звернення: 17.04.2025).
20. УПЦ МП заявила про «незалежність і самостійність» від Москви. Що це значить. BBC Україна: веб-сайт. 27.05.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61601459> (дата звернення: 17.04.2025).
21. Соломко І. В ООН процитували Агафангела: «Російська ракета за вказівкою керівництва РФ влучила в собор». Радіо Свобода. 2023. — 28 липня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/tserkva-viyna-sobor-odesa/32523989.html> (дата звернення: 17.04.2025).
22. СоборєпископівУПЦухваливрішеннящодоподальшоїрозбудови незалежності церкви. Релігійно-інформаційна служба України: веб-сайт. 26.11.2022. URL: https://risu.ua/sobor-yepiskopiv-upc-uhvaliv-rishennya-shchodo-podalshoyi-rozbudovi-nezalezhnosti-cerkvi_n133679 (дата звернення: 17.04.2025).
23. Ленюв А. А. Амбівалентний характер соціального служіння й волонтерської діяльності УПЦ під час російсько-української війни. *Культурологічний альманах*. 2024. № 4(12). С. 70-79. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.9>

References

1. Workshop for Academic Religious Studies. (2025). Religion on fire: Three years of war in numbers: Report on the project «Religion on fire» (February 24, 2022 — February 2, 2025). Kyiv. 9 p. [in Ukrainian]
2. Vasin, M. (2024). The impact of the Russian invasion on religious communities in Ukraine. Kyiv: Puhach O. V. 28 p. [in Ukrainian]
3. Sidchenko, S. O., Zalkin, S. V., & Khudarkovskyi, K. I. (2022). Main stages of the information campaign of the Russian Federation during the armed aggression against Ukraine as of September 2022. *Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defense*, 2(44), 87-96. [in Ukrainian]
4. Belimov, V. V., Sidchenko, S. O., Revin, O. V., Zalkin, S. V., & Khudarkovskyi, K. I. (2024). Information case of the main

- narratives and events of Russian propaganda in the period from June to September 2024. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*, 3(56), 75-83. <https://doi.org/10.30748/nitps.2024.56.01> [in Ukrainian]
5. Kyiv International Institute of Sociology. (2022). Dynamics of the population's attitude towards Russia and the emotional background due to the war: Results of a telephone survey conducted on May 13-18, 2022. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1112&page=1> [in Ukrainian]
 6. Hrushetskyi, A. (2024). Religious self-identification of Ukrainians, attitude to the creation of a united Orthodox Church and to the Law on the prohibition of certain religious organizations: Press release. Kyiv International Institute of Sociology. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1443&page=1> [in Ukrainian]
 7. Razumkov Centre. (2025). Level of religiosity, trust in the Church, confessional distribution and inter-church relations in Ukrainian society (October 2024). <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-religiinosti-dovira-do-tserkvy-konfesiinyi-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2023r> [in Ukrainian]
 8. Religion in Fire. (n.d.). Church in honor of the Pochaiv icon of the Mother of God, Bucha, Kyiv oblast. https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Church_in_Honor_of_the_Pochaiv_Icon_of_the_Mother_of_God,_Bucha,_Kyiv_oblast
 9. Religion in Fire. (n.d.). Ascension Church, Lukashivka, Chernihiv Oblast. https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Ascension_Church,_Lukashivka,_Chernihiv_Oblast
 10. Religion in Fire. (n.d.). Church of the Ascension of the Lord, Lukianivka, Kyiv oblast. https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Church_of_the_Ascension_of_the_Lord,_Lukianivka,_Kyiv_oblast
 11. Religion in Fire. (n.d.). Main page. https://en.religiononfire.mar.in.ua/wiki/Main_Page
 12. Vasin, M. (2024). The impact of the Russian invasion on faith-based communities in Ukraine. Kyiv: Institute for Religious Freedom. 27 p. <https://irf.in.ua/files/publications/2024.03-IRF-Ukraine-report-ENG-web.pdf>
 13. Temples Under Fire. (n.d.). <https://www.temples-under-fire.com/> [in Ukrainian]
 14. Hadyo, N. (2022). Religious issue as one of the pillars of Russian propaganda during the war in Ukraine. In *Journalism of the future:*

- Challenges, trends, prospects: Collection of conference materials (pp. 293-296). Lviv. [in Ukrainian]
15. Kyiv International Institute of Sociology. (2021). Attitudes of the Ukrainian population towards Russia and the Russian population towards Ukraine, November 2021. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1078> [in Ukrainian]
 16. State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience. (2024). Report on the network of religious organizations in Ukraine as of January 1, 2024. <https://dessa.gov.ua/religion/> [in Ukrainian]
 17. State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience. (2023). Report on the network of religious organizations in Ukraine as of January 1, 2023. <https://dessa.gov.ua/religion/> [in Ukrainian]
 18. State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience. (2021). Report on the network of religious organizations in Ukraine as of January 1, 2021. <https://dessa.gov.ua/religion/> [in Ukrainian]
 19. Wikipedia. (n.d.). Dynamics of the transition of parishes from the UOC (MP) to the OCU (2018-2025). https://uk.wikipedia.org/wiki/Перехід_церковних_громад_до_ПЦУ [in Ukrainian]
 20. BBC Ukraine. (2022, May 27). UOC MP declared «independence and autonomy» from Moscow. What does it mean. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61601459> [in Ukrainian]
 21. Solomko, I. (2023, July 28). Agafangel was quoted at the UN: «Russian missile struck the cathedral on the instructions of the Russian leadership». Radio Liberty. <https://www.radiosvoboda.org/a/tserkva-viy-na-sobor-odesa/32523989.html> [in Ukrainian]
 22. Religious Information Service of Ukraine. (2022, November 26). The Council of Bishops of the UOC made a decision regarding the further development of the church's independence. https://risu.ua/sobor-yepiskopiv-upc-uhvaliv-rishennya-shchodo-podalshoyi-rozbudovi-nezalezhnosti-cerkvi_n133679 [in Ukrainian]
 23. Lenyov, A. A. (2024). Ambivalent nature of social service and volunteer activities of the UOC during the Russian-Ukrainian war. Cultural Almanac, 4(12), 70-79. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.9> [in Ukrainian]

Oleksander Kostiuk

*Ph. D in Philosophy, Associate Professor, Doctoral Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)
<https://orcid.org/0000-0003-1907-6307>
e-mail: sasha0079@gmail.com*

DESTRUCTION OF RELIGIOUS BUILDINGS AND THEIR IMPACT ON RELIGIOUS SELF-IDENTIFICATION

Abstract

The study examines the correlation between the destruction of religious buildings and the effectiveness of Russian propaganda narratives in the context of the Russian-Ukrainian war. It analyzes the scale of destruction of religious objects in Ukraine during 2022-2024, identifies the main Russian propaganda narratives aimed at weakening Ukraine's national resilience, and evaluates Ukrainian society's response to church destructions.

The research establishes the systematic nature of religious objects' destruction (over 643 damaged buildings), demonstrating the deliberate nature of these actions as part of a strategy to destroy Ukraine's cultural and spiritual heritage. The study reveals that the destruction of religious buildings had a paradoxical effect: instead of weakening Ukrainian national identity, it significantly strengthened it through the consolidation of the religious space. The study proves that key Russian propaganda narratives, such as the concepts of the «Russian world,» «fraternal peoples,» and Russia's positioning as a «defender of Orthodoxy,» have suffered a crushing defeat in Ukrainian public discourse. The formation of a strong social consensus on the need to consolidate Ukraine's Orthodox space and limit the activities of religious organizations associated with Russia has been identified. The research proves that the destruction of religious buildings has become a catalyst for transformational processes in Ukraine's religious sphere, contributing to strengthening national unity and forming a stable immunity to Russian propaganda narratives.

Keywords: religious buildings; propaganda narratives; Russian-Ukrainian war; Orthodox Church; national identity; religious self-identification; cultural heritage.

Стаття надійшла до редакції 15.03.25

©Костюк О. В., 2025